

Р. Г. СИМОНЕНКО (Київ)

Міжнародна наукова конференція "Причини світових воєн ХХ століття. Порівняльний аналіз"

15—16 жовтня 1996 р. у Москві відбулася міжнародна наукова конференція "Причини світових воєн ХХ століття. Порівняльний аналіз". Її організаторами виступили Асоціація істориків першої та другої світових воєн й Інститут загальної історії Російської Академії наук. Науковий форум привернув увагу не лише науковців 18 країн. Замість завантаженого роботою тодішнього секретаря Ради безпеки Росії О. І. Лебедя у день відкриття зібрання привітав керівник інформаційно-аналітичного управління його апарату. Назавтра звільнений указом президента Б. М. Єльцина О. І. Лебедь мав уже доста часу, але конференція й завершила свою роботу без нього.

Мотив уникнення нових воєн став головним у діяльності цієї конференції, так само як і попередніх, що проходили під егідою названих установ. На ньому наголосив у першій доповіді "Війна і політика" директор Інституту загальної історії, член-кореспондент РАН О. О. Чубаєв. Він звернув увагу на настання нового етапу в розумінні ролі збройних сил у сучасному історичному процесі. Нині армія виступає не знаряддям розпалювання збройних конфліктів, а фактором стабілізації миру.

Вдалим стало запровадження профільного характеру пленарних засідань. Перше, котре відкрило зібрання, заслухало доповіді, об'єднані темою "Джерела конфліктів: об'єктивні й суб'єктивні фактори". Друге, заключне, присвячувалося загальній проблемі "Константи геополітики й національна безпека". Подібний підхід сприяв кращому сприйняттю та з'ясуванню висунутих доповідачами положень, а також дискусії навколо них. Секції також працювали за подібною схемою. Перша обговорювала проблему "Великі держави, колонії й малі країни", друга — "Між двома війнами", третя — "Союзники, противники й нейтралі", четверта — "Світові війни та історична свідомість".

Серед доповідей, що привернули особливу увагу, виділимо — в порядку оголошення — зроблені академіком С. Л. Тихвінським ("Війна на Тихому океані 1941—1945. Причини й наслідки"), професором В. Л. Мальковим ("Вільсон і Рузвельт: погляд на причини світових воєн"), генерал-полковником Ю. О. Горьковим ("Щодо характеру оперативних планів Збройних Сил СРСР напередодні Великої Вітчизняної війни"), професором У. Кімболлом ("Версаль і Ялта"). Тут слід сказати про доповіді двох таких добре знамих українським науковцям фахівців, як академік РАН П. В. Волобуєв ("Росія та Радянський Союз у світових війнах. Втрати й здобутки") та член-кореспондент РАН Ю. О. Поляков ("Синдром перемоги"). Як і завжди, вони відрізнялися новаторською постановкою питання, аналітичністю і майстерністю викладу.

Значний інтерес викликало широке звернення доповідачів до історико-порівняльного методу, плідність якого була оцінена зібранням. Його запровадження відкриває широкі можливості для глибшого дізнання історичного процесу, але за умови належного відбору явищ і об'єктів порівняння. Траплялося, на жаль, що задовольнялися зовнішніми аналогіями. Прикладом цього стало, на нашу думку, зіставлення прогностичних уявлень американських послів у Росії й СРСР під час світових воєн — відповідно Дж. Френсиса й А. Гаррімана, зроблене в до-

повіді відомого фахівця професора Л. Гарднера (США). Перший, однак, був і залишився випадковою фігурою в дипломатії. Його погляди доцільніше порівнювати хіба що з позицією попередника А. Гаррімана у Москві — адмірала Стенді. Зіставлення ж Френсиса з одним із найвпливовіших діячів у галузі зовнішньої політики США періоду другої світової війни та повоєнного часу задалегідь обмежує розгляд позицій А. Гаррімана з актуальних проблем міжнародних відносин.

Натомість плідною, на наш погляд, виявилася доповідь директора Інституту слов'язознавства й балканістики РАН професора В. К. Волокова. На прикладі подій у регіоні, котрий вивчає керована ним установа, автор солідаризувався з висунутою раніше відомим англійським істориком і соціологом Е. Хобсбаумом пропозицією розглядати світові війни як єдиний великомасштабний світовий збройний конфлікт, розділений двадцятирічним відносно мирним періодом.

Стверджуємо: йдеться не про недооцінку дальшої конкретної розробки численних "білих плям" передісторії, історії та наслідків двох світових воєн, а про більш ґрунтовне, системне їх дослідження в контексті глибинних трансформаційних процесів ХХ століття. Адже самі по собі війни та мирне врегулювання після них в кожному конкретному випадку прискіплюють або, навпаки, гальмують природний розвиток того або іншого явища. Водночас історично короткий проміжок часу між двома світовими війнами засвідчує недосконалість мирного врегулювання 1919—1920 рр. Відзначені обставини ускладнюють належне розуміння невпинної поступальної ходи окремих народів, закономірностей і шляхів розв'язання одвічних національних завдань. Натомість видається безперечним, що розгляд у єдиному комплексі подій обох світових воєн та двадцятиліття між ними має багато з'ясувати і в українській історії.

До речі, на конференції було заслухано й доповіді прибулих з Києва професорів М. В. Коваля ("Друга світова війна в історичній долі народів Радянського Союзу") та Р. Г. Симоненка ("Міжнародні аспекти українського питання у першій та другій світових війнах").

Значний інтерес викликала доповідь професорів В. О. Ємця та О. О. Ржешевського "Про документальну довідку НКЗС СРСР від 13 травня 1939 р. "Темний маневр англійської дипломатії у серпні 1914 р." Виявлена у Президентському архіві РФ наукова розробка належала авторитетному знавцеві міжнародних відносин Є. О. Адамову. Вона не лише проливає світло на хитромудрі дипломатичні ходи, коли Європу обіймало полум'я першої світової війни, а й засвідчує напружену атмосферу передодня другого загального збройного конфлікту. Цікавою, ретельно обґрунтованою, насиченою багатим фактичним матеріалом виявилася доповідь професора Евансвільського університету (США) Т. Фіддік "Війни генералів. Офіцерський корпус і початок світових воєн". Професор В. І. Шеремет у доповіді "Східне питання в епоху першої світової війни" виступив з переконливими міркуваннями щодо його нерозв'язання у розглядуваний період. В той же час викликала заперечення спроба перегляду історичних подій на потребу сьогодення, яка містилася в доповіді канд. іст. наук В. В. Бойцова (Генштаб ЗС РФ) "Брестський мир. Чи була альтернатива?"

На конференції підносилися вічна проблема, яка постає перед дослідниками, — нестача аутентичних архівних джерел. Професор Ратгерського університету (США) У. Кімболл критично висловився щодо чергового посилення обмежень доступу до архівів після практично необмеженого доступу до них у зв'язку з розпадом СРСР. Парируючи цей

біжних істориків подекуди знаходиться більше матеріалів провідних московських архівосховищ, ніж цим можуть похвалитися російські вчені.

Підсумки конференції було підбито у змістовному заключному виступі голови Оргкомітету академіка РАН О. О. Р ж е ш е в с ь к о г о. На жаль, — і цього не можна не констатувати — перспективи видання матеріалів наукового форуму невтішні.

В. М РИЧКА (Київ)

Міжнародний науковий Конгрес "Єрусалим у слов'янських культурах та релігійних традиціях"

8—11 грудня 1996 р. у м. Єрусалимі (Ізраїль) відбувся міжнародний науковий Конгрес "Єрусалим у слов'янських культурах та релігійних традиціях". Зорганізований департаментом російських та слов'янських студій Єрусалимського університету в рамках 3000-літнього ювілею історичної столиці єврейського народу, він став помітною подією у науковому житті всього міжнародного славистичного співтовариства.

У роботі Конгресу взяли участь понад сто науковців з різних країн світу. Завдяки підтримці міжнародного фонду "Відродження" українська делегація, очолювана академіком НАН України Ярославом Ісаєвичем, виявилася вельми представницькою. Приємно зазначити, що українська мова либонь чи не вперше на подібних наукових форумах поряд з англійською і російською була визнана робочою мовою Конгресу.

З вітальним словом до учасників та гостей Конгресу звернулися ректор Єврейського університету в Єрусалимі Єхусхуа Бен Арієх, віце-президент Ізраїльської Академії наук Хаїм Тадмор, мер Єрусалима Арієль Коген, архієпископ Берлінський і Германський Феофан, послы Росії та України в Ізраїлі Олександр Бовін і Олександр Майданник, а також директор Міжнародного християнського посольства в Єрусалимі Іоанн Луков.

Пленарне засідання Конгресу відкрила доповідь Анатолія Алексєєва (Росія) "Єрусалим в давньоруській літературі", котру він називав "давньоросійською". У ході дискусії, що зав'язалася в процесі обговорення, більшість славистів зрештою погодилася з тим, що такі твори староруських книжників, як "Повість временних літ", "Слово про закон і благодать" київського митрополита Іларіона, аж ніяк не можна вважати пам'ятками давньоросійської літератури.

Давньоруські паломництва до Святої Землі, зокрема ігумена одного з монастирів Київської Русі Данила, який відвідав Єрусалим на початку XII ст., та його подорожні нотатки, були детально проаналізовані у доповідях Марчело Гарзаніті (Італія) і Йоєля Раби (Ізраїль). Образу Єрусалима, витвореному в слов'янському фольклорі, присвятила свою ґрунтовну доповідь Світлана Толстаєва (Росія).

На секційних засіданнях було заслухано близько восьмидесята доповідей на теми середньовічної і нової історії, мистецтва, філософії, літературознавства і релігієзнавства. Найбільшу кількість учасників зібрали секції сучасної історії та літератури. Серед доповідей, що тут прозвучали, слід відзначити доповідь Віктора Радуцького (Ізраїль) про переклади біблійних псалмів Т. Г. Шевченком, Оксани Забужко (Україна) "Український міф Єрусалима (на матеріалах драм Лесі Українки)", Григорія Грабовича (США) "Духовний Єрусалим